

Specialisering, marknad och företag

nr 4 2018 årgång 46

Nationalekonomin har sedan Adam Smith (1776) en teori om prisbildning på marknader. På marknader är det företag och fysiska personer som interagerar med pris som ledstjärna. Av dessa två marknadsaktörer är det inte svårt att förstå vad som menas med en fysisk individ. I mikroekonomiska böcker finns också teorier om hur preferenser bestämmer konsumenters val av varor och tjänster givet priser. När det kommer till att förklara vad företag är och varför de uppstår i en marknadsekonomi är det betydligt svårare. Innan Ronald Coase lanserade sin klassiska artikel 1937 om företagets natur var företaget något vars existens man tog för givet utan närmare försök till analys. Därefter har flera olika teorier lanserats. Några av de mest kända har formulerats av Armen Alchian och Harold Demsetz (1972) och Oliver Williamson (1975, 1985, 1996). Av nämnda författare har Ronald Coase fått Sveriges riksbanks pris i ekonomisk vetenskap till Alfred Nobels minne 1991 och Oliver Williamson 2009.

För att återgå till Adam Smith, så handlar första kapitlet i hans bok om fördelar av specialisering och samverkan mellan specialiserade hantverkare i en knappålsfabrik. Hur långt specialiseringen kan drivas bestäms enligt Adam Smith av marknadens storlek. Per Bylund tar i sin bok *The Problem of Production* avstamp i Adam Smiths första kapitel och hävdar att de olika teorier om företaget som tidigare lanserats inte i tillräcklig omfattning uppmärksammat företagets roll för tillväxt i en marknadsekonomi. Han är kritisk mot att företagsteorier ofta utgår från definitioner i

stället för ett ekonomiskt problem.

Inspirerad av Adam Smith utgår Bylund i sin analys från en förädlingskedja med observerbara specialiserade tillverkningssteg. För att marknadens prismekanism ska kunna fungera så att alla produktivitetsfördelar med specialisering tas tillvara behövs enligt Bolunds terminologi redundans. Med hänvisning till Smiths knappåls exempel förklarar han detta begrepp. Antag att en knappål måste, innan den är färdigproducerad, genomgå tio olika på varandra följande tillverkningssteg. Varje tillverkningssteg sysselsätter tio arbetare. Det är fixa proportioner mellan de olika tillverkningsstegen i bemärkelsen att vad en fullt sysselsatt arbetare i ett steg producerar är vad som krävs för att en arbetare i nästa tillverkningssteg ska ha tillräcklig mängd input för att också vara fullt sysselsatt. Skulle en arbetare i ett av dessa steg av ett eller annat skäl falla från är det ingen katastrof. Tillverkningen av knappålar upphör inte. Priset på den intermediära vara tillverkad i det steg där kapaciteten minskats stiger samtidigt som priset sjunker för insatsvaran till detta steg. Prisförändringarna sänder en signal att det är lönsamt att på ett eller annat sätt öka produktionen genom exempelvis övertid. Med andra ord klarar prismekanismen av att koordinera verksamheten i de olika förädlingsstegen. En process där priset kan allokera resurser till de verksamheter där de är som mest värdefulla karakteriseras i boken som en process där det råder redundans.

En anledning till att produktionsprocesser karakteriseras av redundans kan enligt Bylund tillskrivas en geografisk dimension benämnd täthet. Begreppet täthet används för att betona att avstånd spelar roll för marknadens storlek. Tätheten är större i städer än på landsbygd. I städer finns inom ett begränsat område flera olika produktionsfaktorer att tillgå. Där finns också en efterfrågan på ett vitt spektrum av

RECENSION

Per Bylund: *The Problem of Production: A New Theory of the Firm*, Routledge, 2017, 186 sidor, ISBN 978-1-138-29997-9.

varor och tjänster. Högre grad av täthet möjliggör högre grad av specialisering, en specialisering präglad av standardisering med ökad substituerbarhet mellan produktionsfaktorer i ett mångfacetterat utbud. Som konsekvens är graden av redundans hög, och pris fungerar väl som allokeringmekanism.

Det ovanstående stiliserade exemplet med en tillverkningsprocess med fixa input-output-proportioner jämförs sedan med en där det i stället för tio arbetare endast finns en specialiserad arbetare i vart och ett av de tio på varandra följande produktionsstegen. Bortfall av en arbetare i något av de tio stegen medför i så fall att ingen knappål kommer att tillverkas. I detta fall finns ingen redundans, och processen karakteriseras i stället som icke komplett i bemärkelsen att var och en av de specialiserade arbetarna måste finnas på plats för att produktionsprocessen ska fungera. Faller en arbetare bort i något av de tio stegen hamnar man enligt bokens terminologi i ett specialiseringsdödläge (*specialisation deadlock*). Det är vid sådana specialiseringsdödlägen som prismekanismen inte fungerar. Vad som kan karakteriseras som bilaterala monopolproblem uppstår, och marknad måste därför ersättas av företag. Existens av företag ses således som lösning på ett problem förorsakat av brist på redundans. Problemet uppkommer när successiva produktionsled är helt beroende av varandra för att överhuvudtaget kunna producera.

När kan då specialiseringsdödlägen tänkas uppstå i en marknadsekonomi? Bylunds svar på denna fråga är att det särskilt är i samband med process- och produktinnovationer som det uppstår ett samverkansproblem som marknader inte klarar av att lösa. En ny typ av specialiserad produktion kräver nya typer av kapital och kunskap. Produktionsprocesser förändras på ett sätt som gör att ömsesidigt beroende, typ bilaterala monopol, uppstår mellan nya förädlingssteg med nya typer av intermediära produkter som krävs för att innovationer ska komma till stånd. Dödlägen med successiva monopol skapar enligt Bylunds terminologi "öar av specialisering". Som är välkänt från nationalekonomisk pristeori kan inget pris etableras utan förhandlingar om det finns ett bilateralt monopol. Det behövs med andra ord en annan allokeringmekanism än pris för att åstadkomma samverkan. Tyvärr indikerar inte Bylund hur denna allokeringmekanism ska se ut utan nöjer sig med att bara konstatera att pris inte fungerar. Öar av specialisering uppstår där företag i stället för marknad svarar för samverkan.

I Bylunds framställning är företaget ett övergående fenomen. En framgångsrik innovation gör att en ny sorts specialiserad produktionsprocess etableras. Imitatörer gör sedan att inslaget av icke komplett produktionsprocess och specialiseringsdödläge försvinner. Den specialiserade produktionsprocess som innovatören/entreprenören introducerat blir standardiserad med redundans i förädlingskedjorna, marknader skapas och prismekanismen sköter allokering av resurser. Över tiden kan man därför se en uppsplittring av det företag som bildades för att realisera en innovation. Det sker med andra ord en vertikal desintegration över tiden liknande den som bl a Young (1928) och Stigler (1951) tidigare skildrat. För att illustrera denna process kan man ta ett exempel från Young (1928, s 530) om tillverkning av bilar. Om endast hundra bilar ska tillverkas är det inte lönsamt att tillverka specialverktyg. Det är först med mass-tillverkning typ T-Forden som det blir lönsamt med specialverktyg. Alltefter som tiden går och marknaden växer kan verksamheten splittras upp på specialiserade underleverantörer som levererar intermediära produkter av olika förädlingsgrad, som exempel bilkarosdelar, tändstift och hjul.

Att använda sig av nya produktionsmetoder och lansera nya produkter är vad som karakteriserar entreprenörskap i Schumpeters mening (1911). Eftersom det inte finns några marknadspriser som kan vägleda dessa entreprenörer, som prövar nya vägar, råder det därför osäkerhet om framtida intäkters storlek. Innan innovationen materialiserats i ny intermediär produkt eller slutlig produkt finns det inga intäkter för att bekosta de förändringar i produktionsprocess som en ny innovation innebär. Under den tidsperiod som förlöper innan intermediär eller slutlig produkt genererar intäkter krävs finansiering. Denna tidsperiod är betydligt längre än vad som råder för etablerade produktionsprocesser, då endast kortsiktigt rörelsekapital krävs. Det företag som uppstår som resultat av specialiseringsdödläge vid innovationer har stora behov av kapital. Kapitalägare med krav på långsiktig avkastning fyller därför en viktig funktion när företag bildas.

Bylund beskriver sig vara inspirerad av österrikarna i sitt val av metod. Likheterna är att ett angreppssätt som är dynamiskt och processororienterat används som förklaring till vilken funktion företag har att fylla i en specialiserad marknadsekonomi. Utgångspunkt är som sagt Adam Smiths första kapitel om sambandet mellan marknadens storlek och fördelar av specialisering. Men medan Smith utgår från existerande företag typ knappålsfabriken är Bylunds ambition att förklara uppkomsten av ett sådant företag. Vad är det för ekonomiskt problem i en marknadsekonomi som gör att det finns incitament att ta tillvara fördelar av specialisering genom etablering av företag? Resultatet av analysen är alltså att det i ekonomin kan finnas dödlägen där beroendet mellan produktionssteg är så starkt att det inte går att använda sig av en prismekanism. Uppkomsten av sådana öar av specialisering, som betecknas som företag, är framför allt

förknippad med innovationer. Denna situation med öar av specialisering är dock övergående. Hänvisningar görs till österrikare som Mises, Schumpeter och Kirzner, som inspiratörer till idén om den anpassningsprocess med specialiseringsdödläge som ger upphov till företag. Förutom när det gäller inslaget av innovationer och entreprenörskap som drivkrafter i skapande av företag som öar av specialisering är jag lite tveksam till om det österrikiska inslaget verkligen är så fullständigt dominerande i Bylunds analys. Den dynamiska process som beskrivs har också mycket släktskap med de dynamiska processer som beskrivits av Young (1928) och Stigler (1951). Båda utgår från Adam Smiths första kapitel om att grad av specialisering är beroende av marknadens storlek. Allyn Young har i sin tur inspirerat Paul Romer i dennes utveckling av en teori om endogen tillväxt (se t ex Romer 1986).

Ett problem med Bylunds företags-teori är att han koncentrerar sig på att förklara varför prismekanismen i vissa fall inte kan fungera som allokeringssystem. Men han går inte närmare in på hur allokeringssystemet i alternativet till marknad (dvs företag) fungerar. Tidigare författare som Coase, Williamson samt Alchian och Demsetz tar en beskrivning av hur allokeringssystemet fungerar som utgångspunkt i sina beskrivningar av varför det finns företag. Bylund kritiserar ett sådant angreppssätt. Han menar att de utgår från definitioner av allokeringssystemet i stället för att teoretiskt härleda vilken funktion ett företag har att fylla i en marknadsekonomi. Han kritiserar också att legala aspekter kommer in för att förklara de fördelar som företag kan ha som samverkansform. Lagstiftning och kontrakt kommer ofta in i deras beskrivningar av varför det är möjligt att ersätta marknadens osynliga hand med en synlig hand som fördelar, värderar och belönar utfört arbete.

Det är en kritik som jag har svårt att förstå. Bylund förklarar prismekanismens misslyckande och uppkomsten av företag med att det finns specialiseringsdödläge på grund av strikt ömsesidigt beroende mellan olika produktionssteg. Men jag saknar försök till att förklara vad pris ska ersättas med. Det finns det däremot hos Alchian och Demsetz, Coase och Williamson. De utgår i tur och ordning från behovet av ledare för att skapa effektivitetsincitament vid lagproduktion, hur företagets ordermekanism kan minska transaktionskostnader respektive hur incitament till opportunistiskt beteende kan minskas i ett företag. Kritiken av Williamson är särskilt svår att förstå. Ömsesidigt beroende mellan produktionssteg är ju ett centralt inslag i Williamsons teoribildning. Varför inte ge Williamson ett erkännande för det? Jag kan inte se annat än att Bylunds framställning i detta avseende har stora likheter med Williamsons. Den är visserligen av mer dynamisk, processororienterad natur, men det ömsesidiga beroendet, som är centralt, liknar Williamsons. Det är också svårt att se hur Bylunds företagsteori ska kunna göras till föremål för empirisk prövning.

Sammanfattningsvis är mitt omdöme om boken att den ger intryck av att vara resultatet av en stor arbetsinsats. Den är unik i sitt angreppssätt på att besvara frågan om varför något som kallas företag uppkommer i en marknadsekonomi. Att gifta ihop Adam Smith med österrikiska skolan är intressant. En dynamisk företagsteori är viktig för att förstå mekanismerna bakom vad som ger tillväxt. I vissa avsnitt är boken svårläst i sin ambition att förklara. Ett problem är att läsaren efter att ha läst boken inte får något svar på vad som ersätter pris som allokeringmekanism i det som betecknas som företag, uppkomna som öar av

specialisering. Kritiken av tidigare företagsteorier skjuter i vissa avseenden över målet. De har i alla fall en teori om hur allokeringmekanismen skiljer sig mellan marknad och företag. Jag saknar en mer positiv syn på tidigare ansatser att förklara företag. Vi står ju alltid på gigantens axlar. Avslutningsvis vill jag rekommendera boken för alla intresserade av företagsteorier under förbehållet att också läsa Coase, Williamson samt Alchian och Demsetz för att få ett eget perspektiv.

Per-Olof Bjuggren

Professor, Jönköping International Business School och Ratio

REFERENSER

Alchian, A A och H Demsetz (1972), "Production, Information Costs and Economic Organization", *American Economic Review*, vol 65, s 777-795.

Coase, R H (1937), "The Nature of the Firm", *Economica*, vol 4, s 386-405.

Romer, P M (1986), "Increasing Returns and Long-Run Growth", *Journal of Political Economy*, vol 94, s 1002-1034.

Schumpeter, J A (1911), *The Theory of Economic Development: An Inquiry into Profits, Capital, Credit, Interest and the Business Cycle*, nyutgåva 1934, Harvard University Press, Cambridge, MA.

Smith, A (1776), *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*, nyutgåva 1976, University of Chicago Press, Chicago.

Stigler, G J (1951), "The Division of Labor Is Limited by the Extent of the Market", *Journal of Political Economy*, vol 59, s 185-193.

Williamson, O E (1975), *Markets and Hierarchies, Analysis and Antitrust Implications: A Study in the Economics of Internal Organization*, Free Press, New York.

Williamson, O E (1985), *Economic Institutions of Capitalism*, Free Press, New York.

Williamson, O E (1996), *The Mechanism of Governance*, Oxford University Press, Oxford.

Young, A A (1928), "Increasing Returns and Economic Progress", *Economic Journal*, vol 38, s 527-542.